

LIBRIS

We know
books

Feodor Dostoievksi

Însemnări din subterană

Editura Bookshop Publishing House

București, 2026

Autor: Feodor Dostoievski

Titlu: Însemnări din subterană

Editura: Bookshop Publishing House

Traducător: Stejărel Decu-Jerep

Editie completă

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României**

DOSTOEVSKIJ, FEDOR MIHAILOVIČ

Însemnări din subterană / Feodor
Dostoievski. - București : BookShop Publishing
House, 2026

ISBN 978-630-95424-5-8

821.161.1

ISBN: 978-630-95424-5-8

Pentru comenzi online: www.books-shop.ro

© 2026 [Bookshop Publishing House]

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Bookshop Publishing House.

I Subterana*

~ I ~

Sunt un om bolnav... Sunt un om rău... Un om lipsit de farmec... Cred că sunt bolnav de ficat... La drept vorbind, n-am nici cea mai mică idee despre boala mea și nu știu precis ce anume mă doare. Nu mă tratez și nu m-am tratat niciodată, deși am respect față de medicină și de doctori. Pe deasupra, mai sunt și superstițios până la exagerare; ei, măcar atât de superstițios, încât să am respect față de medicină. (Sunt destul de cultivat ca să nu fiu superstițios, însă sunt superstițios.) Nu, rogu-vă, răutatea nu mă lasă să mă tratez. Uite, sunt sigur că așa ceva Domniile Voastre nu veți binevoi a pricepe. Asta-i, rogu-vă, dar eu înțeleg. Desigur, n-aș fi în stare să vă lămuresc cui îi fac „un

* Firește, autorul *Însemnărilor* este imaginar, așa cum și *Însemnările* sunt imaginare. Și totuși, persoane precum autorul acestor însemnări nu numai că pot, dar chiar trebuie să existe în societatea noastră, ținând cont de împrejurările în care s-a format, în general, societatea noastră. Am vrut să înfățișez publicului, mai evident decât în mod obișnuit, unul dintre caracterele timpului de curând apus. Acesta este unul dintre reprezentanții generației care el însuși parcă vrea să elucideze cauzele în virtutea cărora a apărut și trebuia să apară în mediul nostru. În capitolul următor vom reproduce de-acum adevăratele „însemnări” ale acestei persoane, privitoare la câteva întâmplări din viața sa. (*Feodor Dostoievski*).

URBIS | We know
books

pustiu de bine" în cazul de față, cu răutatea mea; știu prea bine că doctorilor nu le pot face nicidecum o „șo-tie" dacă nu mă tratez la ei; știu mai bine decât oricine că prin asta numai mie îmi fac rău, nimănui altcuiva. Și totuși, dacă nu mă tratez, o fac din răutate. Dacă tot mă doare ficatul, las' să mă doară și mai tare!

Trăiesc de mult așa, de vreo douăzeci de ani. Acum am patruzeci. Mai înainte am avut o slujbă, acum n-o mai am. Am fost un slujbaș răutăcios. Eram grosolan și îmi găseam plăcerea în asta. De vreme ce nu luam mită, înseamnă că trebuia să mai recompensez măcar așa. (E o butadă proastă, dar n-o s-o șterg. Am scris-o crezând că va ieși ceva foarte caustic; iar acum, după ce mi-am dat singur seama că n-am vrut decât să-mi dau niște aere mârșave – nici gând s-o mai șterg!) Când se întâmpla ca de biroul la care ședeam eu să se apropie câte-un om cu jalba în mână – ca să-mi ceară vreo lămurire –, scrâșneam din dinți la el și simțeam o desfătare nesățioasă dacă izbuteam să-l mâhnesc. Izbuteam aproape întotdeauna. Cel mai adesea, aveam de-a face cu oameni timizi: așa-s cei cu jalbele, știți și dumneavoastră. Însă dintre filfizoni cel mai mult nu-l puteam înghiți pe un ofițer. Nu voia nicidecum să se umilească și-și zornăia oribil sabia. Din pricina acestei săbii, un an și jumătate am purtat război cu el. Până la urmă, l-am biruit. A încetat să și-o mai zornăie. De altminteri, asta s-a întâmplat pe când eram tânăr. Dar știți dumneavoastră, domnilor, care era punctul principal al răutății mele? Păi toată chestia, mârșăvia cea mai mare era că în fiecare clipă, chiar și atunci când îmi vărsam cel mai mult fierea în mine, recunoșteam cu rușine în sinea mea că nu sunt rău, că nu-s nici măcar un om înrăit, că nu fac decât să sperii

vrăbiile degeaba și cu asta mă distrez. Am spume la gură, dar ia aduceți-mi o păpușică acolo, dați-mi un ceai cu zahăr și o să vedeți că mă potolesc. Chiar și la suflet mă înduioșez, deși mai pe urmă voi scrâșni din dinți la mine însumi și, de rușine, câteva luni voi suferi de insomnie. Așa mi-era obiceiul.

De fapt, mai adineaori m-am vorbit singur de rău spunând că am fost un slujbaș răutăcios. Din răutate m-am vorbit de rău. Pur și simplu, mă țineam de strengării și cu cei cu jalbele, și cu ofițerul, însă în realitate n-am putut fi rău. Clipă de clipă simțeam în mine multe și nenumărate elemente, total opuse răutății. Simțeam cum colcăie elementele astea în mine. Știam că toată viața au colcăit în mine și tot mă rugau să le las să iasă. Mă chinuiau de mi se făcea rușine; mă împingeau până în starea de convulsii și, până la urmă, mi s-a urât de ele, ah, ce mi s-a mai urât! Nu cumva vi s-o fi părând, domnilor, că mă căiesc de ceva în fața dumneavoastră, că vă prezint scuze pentru ceva?... Sunt sigur că vi se pare... De altminteri, vă asigur că mie puțin îmi pasă dacă așa vi se pare...

Nu rău, dar nici măcar altcumva n-am izbutit să ajung: nici rău, nici bun, nici ticălos, nici om cinstit, nici erou, nici insectă. Iar acum îmi duc zilele, câte mi-au mai rămas, în ungherul meu, întărâtându-mă cu consolarea răutăcioasă, care nu servește la nimic, că un om deștept nu poate face nimic din propria sa persoană și că numai prostul poate. Da, rogu-vă, un om deștept din veacul al nouăsprezecelea trebuie și este obligat din punct de vedere moral să fie o ființă eminamente lipsită de caracter; iar un om de caracter, un militant trebuie să fie o ființă eminamente mărginită. Asta-i convingerea mea, la cei patruzeci de

ani pe care îi am. Am acum patruzeci de ani și când te gândești că patruzeci de ani înseamnă o viață întreagă; doar înseamnă bătrânețea cea mai adâncă. Să trăiești mai mult de patruzeci de ani e indecent, trivial, amoral! Ia răspundeți-mi sincer, cinstiți: cine trăiește mai mult de patruzeci de ani? Vă spun eu cine trăiește: proștii și ticăloșii trăiesc. Tuturor bătrânilor o să le-o spun de la obraz, tuturor acestor bătrâni respectabili, tuturor acestor bătrâni cu părul alb și parfumați! Lumii întregi o să i-o spun de la obraz! Am dreptul să vorbesc așa pentru că o să trăiesc până la șaizeci de ani. Până la șaizeci de ani o să trăiesc! O să trăiesc până la optzeci de ani!... Stați puțin! Lăsați-mă să-mi trag sufletul...

Veți fi crezând, poate, domnilor, că vreau să vă fac să râdeți? Și în privința asta ați greșit. Nu sunt cătuși de puțin un om vesel cum vi se pare sau cum vi s-ar putea părea; de altfel, dacă, iritați fiind de această vorbărie (și simt de-acum că sunteți iritați), v-ar trece prin cap să mă întrebați: cine sunt eu? – vă voi răspunde: sunt un asesor de colegiu*. Am muncit ca să am ce mânca (dar numai pentru asta) și când, anul trecut, prin testament, una dintre rudele mele îndepărtate mi-a lăsat șase mii de ruble, m-am retras de îndată de la serviciu și m-am instalat în ungherul meu. Și mai înainte am locuit în acest ungher, dar acum m-am statornicit în acest ungher. Camera mea e urâtă, infectă, la marginea orașului. Drept servitoare am o țărăncă bătrână, rea de proastă ce-i, care, pe deasupra, mai și duhnește întotdeauna groaznic. Mi se pare că, la Petersburg, clima începe să-mi dăuneze și că, numai

* Grad inferior în ierarhia administrativă (de clasa a VIII-a) după Tabelul rangurilor civile din Rusia, instituit de Petru I.

cu mijloacele mele neînsemnate, viața va fi prea scumpă aici pentru mine. Asta o știu și eu, o știu mai bine decât acești sfătuitori experimentați și prea înțelepți, care dau din cap plini de importanță. Dar rămân la Petersburg; nu plec din Petersburg! Și nu plec pentru că... Eh! De fapt, e cu desăvârșire totuna dacă plec sau nu.

De altminteri: despre ce poate vorbi un om cumsecade cu cea mai mare plăcere?

Răspuns: despre el însuși.

Ei, atunci și eu voi vorbi despre mine.

~ II ~

Acum aş vrea să vă povestesc, domnilor, indiferent dacă doriți sau nu să mă ascultați, de ce n-am reușit să mă prefac nici măcar într-o insectă. Vă declar solemn că de multe ori am vrut să fiu o insectă. Însă nici măcar de asta n-am fost în stare. Vă jur, domnilor, că, dacă ești prea conștient, asta-i o boală, o boală adevărată, deplină. Pentru viața de toate zilele a omului ar fi fost mult prea suficientă conștiința umană obișnuită, adică o jumătate sau chiar un sfert din porția care îi revine unui om evoluat din nefericitul nostru secol al nouăsprezecelea și care, pe deasupra, are îndoitul ghinion de a locui în Petersburg, cel mai abstract și premeditat oraș de pe globul pământesc. (Orașele se împart în premeditate și nepremeditate.) Ar fi absolut suficientă, de pildă, conștiința cu care trăiesc așa-zișii oameni spontani și militanți. Pariez, credeți că toate astea le scriu numai ca să vă fac praf, ba încă și că, dintr-o îngâmfare de prost gust, îmi zornăi sabia, ca ofițerul meu. Aș, domnilor, cine se poate lăuda cu bolile sale, ba încă și să mai arunce praf în ochi cu ele?

Adică, ce zic? Toți fac așa; tocmai cu bolile se laudă, iar eu cred că o fac mai mult decât oricare. Să nu ne contrazicem: obiecția mea este absurdă. Totuși sunt întru totul convins că boala înseamnă nu numai foarte multă conștiință, ci și orice conștiință. Insist asupra acestei idei. Să nu ne îndepărtăm de asta pentru moment. Uite ce vreau să-mi spuneți: de ce, ca dinadins, chiar în acele clipe, da, chiar în clipele când eram cel

mai capabil să conștientizez toate subtilitățile „a tot ce e frumos și sublim”*, cum se zicea cândva la noi, mi se întâmpla chiar atunci nu să conștientizez, ci să fac niște lucruri atât de mizerabile, care... ei da, într-un cuvânt, ca dinadins, îmi dădeau ghes să le săvârșesc, când îmi dădeam cel mai bine seama că nu trebuie să le fac? Cu cât eram mai conștient de ce e bine și de tot acest „frumos și sublim”, cu atât mai adânc mă confundam în tina mea și cu atât mai capabil eram să mă împotmolesc în ea. Iar trăsătura cea mai importantă consta în faptul că toate acestea parcă nu existau întâmplător în ființa mea, ci parcă chiar trebuiau să existe. Ca și cum asta ar fi fost starea mea cea mai normală, nefiind cătuși de puțin boală sau degradare, astfel încât, în cele din urmă, mi-a pierit și cheful să lupt cu această degradare. Până la urmă mai că n-am ajuns să cred (și, poate, chiar am ajuns să cred) că asta-i peșemne starea mea normală. Dar mai întâi, la început, câte chinuri am răbdat în această luptă! Nu credeam că așa li se întâmpla și altora și de aceea toată viața am tănuțit-o în sinea mea, ca pe un secret. Mi-era rușine (poate, chiar și acum îmi e rușine); ajungeam până acolo, încât simțeam un fel de desfătare tainică, anormală, ticăloasă de-a mă întoarce câteodată, în cea mai mârșavă noapte petersburgheză, în ungherul meu și să conștientizez intens că, iată, astăzi am făcut iar o porcărie, că ceea ce ai făcut iarăși n-ai cum să mai îndrepti, și în sinea mea, tainic, să-mi fac remușcări, să mă zvârcolesc și să mă chinuiască până când, în cele din urmă, amărăciunea mi se transforma într-o dulcegărie rușinoasă, blestemată și, până la urmă, într-o

* Referire la titlul unei lucrări de Immanuel Kant: *Observații despre simțul frumosului și sublimului*.

desfătare categorică, serioasă! Da, în desfătare, în desfătare! Insist pe ideea asta. Tocmai de aceea am luat capăt de vorbă, pentru că vreau să aflu dacă au și alții asemenea desfătări. Vă explic: desfătarea provine tocmai din prea clara conștiință a înjosirii mele; din cauză că te simți și singur ajuns în dreptul ultimului zid; că asta-i rău, dar că nici nu putea să fie altfel; că de-acum nu mai ai cale de scăpare și niciodată n-o să mai fii alt om; că, dacă ți-ar mai fi rămas un pic de timp și de credință ca să poți deveni orice altceva, cu siguranță chiar tu n-ai dori să te transformi; chiar dacă ai vrea, nici așa n-ai avea nimic de făcut, pentru că în realitate, poate, nici n-ai fi avut în ce te prefăce. Însă cel mai important lucru, sfârșitul sfârșiturilor e că totul se petrece conform legilor normale și principale ale conștiinței intense și din inerția care decurge în mod direct din aceste legi și, prin urmare, nu numai că e imposibil să te transformi, ci și, pur și simplu, ți-e imposibil să faci ceva. Reiese, de pildă, ca o consecință a conștiinței intense: ai dreptate că ești ticălos, ca și cum ticălosul s-ar simți consolată dacă simte singur că e într-adevăr ticălos. Dar ajungă-mi... Eh, am îndrăgățat verzi și uscate, dar ce am explicat?... Prin ce se explică aici desfătarea? Dar vă voi explica! O să-mi duc totuși explicația până la capăt! De asta am și pus mâna pe condei...

Eu, de exemplu, sunt grozav de vanitos. Sunt suspicios și supărăcios, precum un cocoșat sau un pitic, dar – zău! – am avut și momente când, dacă s-ar fi întâmplat să-mi tragă cineva o scatoalcă, eu, poate, chiar m-aș fi bucurat de asta. Vorbesc serios: cu siguranță aș fi fost în stare să descopăr și în asta un fel de desfătare, firește, desfătarea disperării, dar și în disperare

există desfătăările cele mai fierbinți, mai ales când ești prea conștient de situația fără ieșire în care te afli. Iar când capeți o scatoalcă – păi te strivește conștiința faptului că ai fost mânjit cu cine știe ce catran. Important e că, oricum ai lua-o, reiese totuși că întotdeauna primul vinovat de toate sunt eu și, ceea ce-i mai jignitor, sunt vinovat fără vină și, ca să zic așa, în virtutea legilor naturii. Vinovat, în primul rând, pentru că sunt mai deștept decât toți dimprejurul meu. (Totdeauna m-am considerat mai deștept decât cei dimprejurul meu și uneori – nu știu dacă vă vine să credeți – chiar mă rușinam de asta. În orice caz, toată viața am privit cumva pe de lături și niciodată n-am putut să mă uit drept în ochii oamenilor.) Vinovat, în sfârșit, că, chiar dacă aș avea mărinimie în mine, n-aș avea decât chinuri din pricina conștiinței inutilității ei. Căci cu siguranță n-aș fi în stare să fac nimic din mărinimia mea: nici să iert, pentru că, poate, cel care m-a lovit a făcut-o conform legilor naturii, iar legile naturii nu pot fi iertate; nici să uit, căci, chiar dacă la mijloc sunt legile naturii, e totuși jignitor. Însă, chiar dacă aș vrea să nu fiu câtuși de puțin mărinimos, ci dimpotrivă, aș dori să mă răzbun pe cel care m-a ofensat, nici să mă răzbun n-aș putea nicidecum, pentru că, desigur, nu m-aș putea hotărî să fac ceva, chiar dacă aș putea. De ce nu m-aș putea hotărî? Despre asta vreau să spun separat două cuvinte.

~ III ~

Oare oamenii care știu să se răzbune și, în general, să-și apere interesele, cum fac ei asta, de-o pildă? Doar dacă îi cuprinde, să zicem, dorința de răzbunare, în acest timp nu mai rămâne nimic altceva în ființa lor decât acest sentiment. Un asemenea domn se năpustește drept spre țintă, ca un taur furios, aplecându-și coarnele și doar un zid l-ar mai putea opri. (Apropo: în fața zidului domni de-alde ăștia, adică oamenii spontani și de acțiune, cedează în mod sincer. Pentru ei zidul nu-i ceva de ochii lumii ca, de pildă, pentru noi, oamenii care gândim și, prin urmare, nu facem nimic; nu-i un pretext pentru a face cale întoarsă, un pretext în care alde noi nu credem, de regulă, singuri, dar de care ne bucurăm foarte mult. Nu, ei cedează cu toată sinceritatea. Zidul are pentru ei ceva liniștitor, moral-despovăraător și definitiv, așa zice, chiar ceva mistic... Dar despre zid – mai târziu.) Ei bine, tocmai pe omul spontan eu nu-l consider a fi un om adevărat, normal, cum ar fi vrut să-l vadă însăși gingașa lui mamă, natura, atunci când, galantă, l-a adus pe lume. Pe acest om îl invidiez de se varsă fierea în mine. E prost, aici nu vă contrazic, dar, poate, omului normal chiar prost i se cade să fie, de unde știți că nu-i așa? Poate-i chiar frumos să fie așa. Și cu atât mai mult sunt convinși de această, ca să-i zic așa, bănuială, cu cât dacă, de pildă, am lua antiteza omului normal, adică pe un om intens conștient, neieșit, desigur, din sânul naturii, ci din retortă

(asta-i de-acum aproape misticism, domnilor, dar am și această bănuială), atunci acest om din retortă cedează uneori atât de mult în fața antitezei sale, încât singur, în pofida întregii sale conștiințe îndârjite, el e de bună-credință și se socoate a fi un șoarece, nu om. Chiar dacă e un șoarece ce conștientizează intens, e totuși șoarece, pe când celălalt e om și prin urmare ș.a.m.d. Și, mai ales, el e cel care se consideră șoarece; nimeni nu-l roagă s-o facă; și acesta-i un punct important. Dar să-l privim acum pe acest șoarece în acțiune. Să zicem, de pildă, că și el e jignit (și aproape întotdeauna e jignit de cineva) și vrea și el să se răzbune. Poate că-n ființa lui s-a acumulat mai multă ciudă decât în l'homme de la nature et de la vérité*. Dorința mărunță, ticăloasă și josnică de a-i plăti celui care l-a jignit cu aceeași monedă îl râcăie poate și mai mârșav decât pe l'homme de la nature et de la vérité, pentru că l'homme de la nature et de la vérité, în virtutea prostiei sale înnăscute, socotește că răzbunarea sa e pur și simplu un act de justiție; pe când șoarecele, ca urmare a conștiinței lui intense, neagă aici justiția. Ajunge, în cele din urmă, la faptă, la actul răzbunării. Nenorocitul de șoarece, pe lângă ticăloșia sa originară, a și apucat să se facă de răs îndrugând verzi și uscate sub formă de întrebări și îndoieli, săvârșind tot atâtea alte ticăloșii: la o problemă, a adăugat atâtea probleme nerezolvate, că vrând-nevrând împrejur se adună un fel de lături nefaste, un fel de mocirlă urât mirositoare, constând din îndoieli, tulburări și, în sfârșit, din scuipăturile care cad asupra

* „Omul naturii și al adevărului” (fr.) – citat inexact din *Confesiunile* lui Jean Jacques Rousseau: „Vreau să le arăt semenilor mei un om în întregul adevăr al naturii; și acest om voi fi eu”..